



■ Του ΧΑΡΗΣ ΣΤΡΑΤΙΔΑΚΗ*

Αναδιφώντας το χθες (309)

Μοναστικές μνήμες στο «Άγιο Όρος της Κρήτης»



Αύριο Σάββατο 6 Απριλίου με το Τμήμα Δυτικής Κρήτης της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας διοργανώνουμε ολοήμερη εξόρμηση στα νότια παράλια του Ηρακλείου, στην οροσειρά των Αστερουσίων. Στην ευρύτερη περιοχή δραστηριοποιούμαστε από το 2006, έχοντας εξορμήσει δύο φορές στα σπήλαια της Μονής Κουδουμά, μία φορά στο φαράγγι του Μάρτσαλου κι ακόμα μία φορά στο Αγιοφάραγγο, με υπεύθυνο τον Βασίλη Σιμιτζή στην πρώτη και τον υπογραφόμενο Χάρη Στρατιδάκη στις υπόλοιπες, όπως και στην αυριανή. Η συμμετοχή είναι ελεύθερη για όποιον το επιθυμεί.



Η οροσειρά των Αστερουσίων εκτείνεται σε μήκος ογδόντα περίπου χιλιομέτρων, αποκόβοντας την πεδιάδα της Μεσαράς από το Λιβυκό (πλέον Νότιο Κρητικό) Πέλαγος. Είναι εντυπωσιακή χωρίς να έχει ιδιαίτερο ύψος, αφού η υψηλότερη κορυφή της, ο Κόφινας (φωτογραφία), έχει υψόμετρο 1.231 μέτρων. Διαθέτει πλούσια άγρια πανίδα, μέσα στην οποία κι ένα μεγάλο κοπάδι γυλιών κι ένα ζευγάρι γυλαετών, και χαρακτηριστική βλάστηση, την οποία πλουτίζουν το δάσος φοινίκων του Θεοφράστου στον Άγιο Νικήτα και η συστάδα στον Μάρτσαλο.



Τα Αστερούσια διαθέτουν πλήθος φαραγγίων που παροχετεύουν τις βροχοπτώσεις που δέχονται προς το Λιβυκό Πέλαγος αλλά και προς στα δυτικά, στο ακρωτήριο Δρέπανο. Τέτοια φαράγγια είναι των Ματάλων, εκείνο στο Βαθύ, το φαράγγι του Τράφουλα, της Τρυπητής και αρκετά ακόμα άλλα, με πιο γνωστό μετά το Αγιοφάραγγο εκείνο του Αμπά (φωτογραφία), στο οποίο σχηματίζεται ένας εντυπωσιακός καταρράκτης ύψους 150 μέτρων. Τα περισσότερα φαράγγια καταλήγουν σε όμορφους κολπίσκους με αμμόδη ακτή, ενώ τα πετρώματά τους είναι ασβεστολιθικά και εγκλείουν πλήθος απολιθωμάτων.



Η κατοίκηση στην περιοχή ανάγεται στη νεολιθική περίοδο. Στα μινωικά χρόνια ήκμασε, με πολύ γνωστό ιερό κορυφής εκείνου του Κόφινά και πιο γνωστές λιμενικές εγκαταστάσεις στον Κομμό (φωτογραφία). Εντυπωσιακή αναπαράσταση των εγκαταστάσεων αυτών μπορεί κανείς να παρατηρήσει στο Αρχαιολογικό Μουσείο Μεσαράς, ένα από τα πιο σύγχρονα στη χώρα μας. Γνωστή είναι επίσης η περιοχή για τους θολωτούς τάφους της, που μοιάζουν εντυπωσιακά με τους κατά πολύ μεταγενέστερους κούμους.



Τη λατρεία στα Αστερούσια εγκαθίδρυσε ο Απόστολος Παύλος, ο οποίος αποβιβάστηκε στην περιοχή των Καλών Λιμένων δύο φορές, το 60 μ.Χ. και το 63 μ.Χ. (στη φωτογραφία το σπήλαιο στο οποίο κατά την παράδοση διέμεινε). Ήταν τότε που όρισε ως πρώτο επίσκοπο Κρήτης τον Τίτο. Έκτοτε αναπτύχθηκε ιδιαίτερη λατρεία για τον Απόστολο των Εθνών σ' όλα τα νότια παράλια, από τα Αστερούσια και τον Άγιο Παύλο Σακτουριών μέχρι τον Άγιο Παύλο των Σφακιών και τη Γαύδο. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι το σύνολο σχεδόν της κοινωνικοοικονομικής ζωής της Κρήτης κατά τη ρωμαϊκή περίοδο συγκεντρωνόταν στη νότια Κρήτη και ότι αυτή αποτελούσε ένα διοικητικό θέμα με την Κυρηναϊκή της Αφρικής, με έδρα τη Γόρτυνα.



Λοιπά της, ιδιαίτερα τα λιμενικά, ενώ στον Λέντα διασώζονται σπαράγματα από το διάσημο την εποχή του Ασκληπείου (φωτογραφία, με τη βασιλική και το νεότερο εκκλησάκι οικοδομημένα στο θέση του). Το Ασκληπείο του Λέντα συναγωνιζόταν σε θεραπευτική ισχύ εκείνο της Λισσοῦ, κοντά στην αρχαία Συία των Χανίων.



Τη μοναστική και ασκητική παράδοση των Αστερουσίων ενίσχυσαν πέντε μεγάλες προσωπικότητες. Πρώτος χρονολογικά έδρασε ο Άγιος Κοσμάς ο Ερημίτης, τον 7ο μ.Χ. αιώνα, που πέθανε το 658 μ.Χ. και λείψανά του φιλοξενούνται στον San Giorgio Maggiore της Βενετίας. Ακολούθησαν οι τοπικοί άγιοι Ευτύχιος και Ευτυχιανός που μόνασαν σε σπήλαιο στην περιοχή που αργότερα ονομαδοτήθηκε από την παρουσία τους, τους «Άγιους» (στη φωτογραφία αρκασόλιο από τον παλιότερο εκεί ναό). Αδελφή τους ήταν η Κασσιανή που μόνασε σε μια απόκρημη πλαγιά του λόφου Κεφάλι, σ' ένα σπήλαιο επίσης.



Ακολούθησε τον 11^ο αιώνα ο Άγιος Ιωάννης Ξένος, που καταγόταν από το χωριό Σίβας (φωτογραφία με τον ναό στο όνομά του) και ίδρυσε πλήθος μοναστηριών και προσκυνημάτων ανά την Κρήτη, μεταξύ των οποίων τη γνωστή μας στο Ρέθυμνο Μονή Μυριοκεφάλων. Στην εποχή του τα Αστερούσια αποτελούσαν ήδη το «Άγιο Όρος της Κρήτης». Πέραν του παραπάνω ιστορικού και προσωπίων, για την ανάπτυξη του μοναχισμού και του αναχωρητισμού συνέδραμε μια σειρά παραγόντων.



Ένας τέτοιος παράγοντας υπήρξε η ηλιότητα του κλίματος της περιοχής, στην οποία ο χειμώνας είναι ό,τι το καλοκαίρι αλλού. Η απόστασή της επίσης από κεντρικούς δρόμους και η εν γένει μόνωσή της υπήρξε καθοριστική. Τέλος, τα ασβεστολιθικά πετρώματα και το πλήθος των βραχοσκεπών και των σπηλαίων που σχηματίζονται σ' αυτά έδιναν μια εύκολη λύση στο πρόβλημα της κατοίκησης, με την οικοδόμηση συνήθως ενός και μόνου τοίχου για τη δημιουργία χώρου διαβίωσης.



Στα Αστερούσια αναπτύχθηκαν τρία μεγάλα μοναστήρια και αρκετά μικρότερα. Η Μονή Οδηγητριάς ιδρύθηκε κατά τη Βενετοκρατία κι ήταν εξαιρετικά οχυρωμένη. Σήμερα διασώζει πολύτιμη κειμήλια, μεταξύ των οποίων πέντε φορητές εικόνες του ζωγράφου Άγγελου Ακοτάντου. Η Οδηγητρία ήταν το κέντρο υποστήριξης του αναχωρητισμού στο Αγιοφάραγγο, στο φαράγγι στο Βαθύ και σ' εκείνο του Μάρτσαλου.



Κέντρο υποστήριξης του αναχωρητισμού αλλά και μικρότερων μοναστηριών, όπως του Αγίου Αντωνίου και του Αγίου Ιωάννη στα Καπετανιανά, υπήρξε η Μονή Κουδουμά. Ιδρύθηκε τον 14^ο αιώνα, όπως φαίνεται από τα σπαράγματα τοιχογραφιών του αρχικού κλίτους, η λατρεία όμως φαίνεται ότι αργότερα έσβησε, για να επαναληφθεί το 1870 από τους μοναχούς Παρθένιο και Ευμένιο Χαριτάκη. Ο Κουδουμάς επηρέασε τον αναχωρητισμό επίσης στα νότια του νομού Ρεθύμνης, γύρω από τα Ακούμια και τις Μέλαμπες αλλά και την Μουρνέ Αγίου Βασιλείου (όσιος Γεράσιμος).



Το τρίτο μεγάλο μοναστήρι των Αστερουσίων είναι η Μονή Απεζανών, η οποία απέδωσε στον εκκλησιαστικό χώρο ως Πατριάρχη Αλεξάνδρειας τον Μελέτιο Πηγά, καθώς και πλήθος πνευματικών ανθρώπων. Ελπίζω να έχουμε στο μέλλον την ευκαιρία ν' αναφέρουμε περισσότερα τόσο γι' αυτήν όσο για το πλήθος των μικρομοναστηριών των Αστερουσίων, καθώς και για τις απλές σπηλαιώδεις σκήτες, που εκείνες είναι κυριολεκτικά εκατοντάδες.



Αν ενδιαφέρεστε να δείτε κάποια από τα παραπάνω αναφερόμενα από κοντά, ελάτε μαζί μας αύριο στην εξόρμηση του Τοπικού Τμήματος Δυτικής Κρήτης της Ελληνικής Σπηλαιολογικής Εταιρείας. Θα επισκεφθούμε το ιστορικό Παζάρι των Μοιρών, που μετρά ηλικία μεγαλύτερη του ενός αιώνα, τη Μονή Οδηγητριάς, το Αγιοφάραγγο (φωτογραφία με τον Άγιο Αντώνιο), τους Καλούς Λιμένες και, αν προλάβουμε, τον Λέντα. Αρκεί να έχετε όρεξη για περπάτημα κι ανακαλύψεις! (τηλέφωνο συμμετοχών 6974026196).

* Ο Χάρης Στρατιδάκης είναι Δρ. Παιδαγωγικής - Ιστορικός Ερευνητής - Συγγραφέας, strharis@yahoo.gr, 2831055031

Η ακολουθία άρθρων «Αναδιφώντας το χθες» είναι αναρτημένη στο <https://rethnea.gr/author/xarhs-stratidakhs/>, ενώ τα περισσότερα από τα βιβλία του είναι δωρεάν προσβάσιμα στο <https://civisrethymnensisuniversalis.blogspot.com/>.